
Stane Granda
**Narodna identiteta - neizčrpana tema za slovensko humanistiko
in družboslovje**

*Ob branju knjige **Avstrija, Jugoslavija, Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas**. Urednik: Dušan Nečak. Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete. Ljubljana, 1997; 262 strani.*

Slovenci silno radi razpravljamo o sebi in se sami sebi čudimo. Glede na to, koliko nas je in kako ravnamo sami s seboj, se je tudi čemu čuditi. Čeprav na eni strani tarnamo, da smo narod hlapcev in nekateri celo trdijo, da so najboljši Slovenci odšli ob zlomu reformacije, tu živeči pa smo potomci slabše polovice, mislimo v resnici drugače. Za svoje stanje in razmere neprestano krivimo druge in nismo sposobni ugotoviti, da smo si v preteklosti ravno sami naredili največ škode.

S slovensko osamosvojitvijo smo dosegli tisto, kar si želi vsak normalen narod. Za številne Slovence je slovenska država nezaslišana puhloglavost, neumnost, neodgovornost... ki jim bo v prihodnosti prinesla pravično kazen. »Požrli« nas bodo vzhodni ali zahodni sosedje in šele takrat bomo videli, kako nas je prejšnja državna skupnost varovala. Odpovedali smo se jugoslovanski košarki, filmu, Dalmaciji, prijateljem.. V nesrečo smo spravili mešane zakone, v revščino manj razvite, zgubili smo naše neuvrščene prijatelje. Dobro jutro revščina, dober dan lakota, pozdravljena množica nezaposlenih, mladost brez perspektive... Zato stran s slovenskimi osamosvojitelji, zrinimo jih na družbeni rob, tiho jih pahnimo preko.

Slovenski »čudež« še vedno traja. Ko kakega bivšega jugoslovanskega sodržavljanca, ki očitno krši pravne norme, deložirajo iz stanovanja slovenske vojske, se oglasijo naše »človekoljubne« organizacije in obtožujejo slovensko državo. Ta običajno poklekne. Ko je treba zaščititi bedo lastnih državljanov, ko oba starša mesece ne dobita plače, ko otroci ne vedo, ali bodo naslednje jutro lahko šli v šolo, »mednarodne« človekoljubne organizacije molčijo. Za lastne državljanca ne kažejo zanimanja. Ko slovenska policija ujame skupine aziatov, ki se za košček kruha tihotapijo na evropski zahod, se v njihovo korist nihče ne oglasi, pa mnogi nimajo kam iti, saj so vse premoženje investirali v ilegalno preselitev. Za dejanske reveže in pomoči potrebne nimajo posluha!

Sodobno slovensko državo so doslej najbolj oblatili njeni državljani. Njeni vodilni politiki nosijo sokrivdo v skladu s položajem, ki ga zasedajo. Kako pa je bilo v preteklosti? Kako se je sploh slovenska identiteta oblikovala, kako je plula ob čerih zgodovine?

Od 29. maja do 1. junija 1996 je bil v Lipici mednarodni simpozij s slovenskim in nemškimi naslovom **Avstrija, Jugoslavija, Slovenija. Slovenska identiteta skozi čas; Österreich. Jugoslavien. Slowenien. Die slovenische nationale Identität im Wandel**. Bil je del širšega projekta Grenzloses Österreich Zveznega ministrstva za znanost in raziskovanje Republike Avstrije. Ožji projekt z enakim naslovom, kot ga ima knjiga, je vodil njen urednik Dušan Nečak, kar je nedvomno zanj veliko priznanje. Delo bo izšlo tudi v nemškem jeziku.

V zborniku sodeluje kar 22 avtorjev. Nad polovico je zgodovinarjev, ostali pa so literarni in umetnostni zgodovinarji, filozof, psiholog, etnolog, muzikolog in jezikoslovec. Zaradi raznovrstnosti strok in številčnosti avtorjev je delo težko zadovoljivo predstaviti.

«Glavna kohezijska sila pri nastanku slovenskega naroda in utrjevanju slovenske narodne identitete sta bila jezik in kultura in ne država, dinastija ali vera, kot pri mnogih drugih narodih.» (D. Nečak, str. 20) «Posredovanje slovenskega knjižnega jezika vsem širšim slojem prebivalstva je bilo pri srcu zlasti katoliški duhovščini. Tudi tu bi mogli biti odločilni različni motivi. Materinščina je bila jezik pridige in molitve, molitveniki v slovenščini so se zelo lahko širili, obvladovanje ljudskega jezika je dajalo duhovščini določen izobraževalni monopol ter ji zagotavljalo vpliv na prebivalstvo, s tem pa se je preprečevalo širjenje svobodomiselnih in drugih «škodljivih» idej... Z ustvarjanjem predpogojev za razmah slovenskega narodnega gibanja pa je katoliška duhovščina bistveno določila tudi smer kasnejših procesov pri oblikovanju slovenskega naroda.» (A. Moritsch, str. 35) «Rast slovenskega gibanja naj pokaže še nekaj primerjav. V začetku, v 70. letih 18. stoletja se je ukvarjalo s slovenščino okrog 30 ljudi. Med njimi sta bili dve tretjini duhovnikov in redovnikov, tretjina pa posvetnih izobražencev in plemičev. Nad tretjino jih je živelo v Ljubljani, drugi so bili iz različnih krajev Štajerske, Koroške, Kranjske in Goriške. V obdobju 1825 - 1848 je bilo slovenskih slovstvenih ustvarjalcev 62. Med njimi je bilo 44 duhovnikov. Duhovščina je bila tudi prvi sloj, ki se je v večjem številu odločil za slovensko zavest» (V. Melik, str. 43)

Gornji trije odlomki zgovorno ilustrirajo problem, s katerim so se spopadli sodelavci simpozija oziroma zbornika, ki so po stroki zgodovinarji. Na preteklost gledajo dokaj različno. Pri nekaterih strokovni pogled zastirajo sledi borbenega ateizma in liberalnega antifarštva, pri nekaterih je nasprotno opaziti neobremenjen pristop, ki izvira predvsem iz dejstev. Očitno še dolgo ne bo mogoče priti do enotnega odgovora na vprašanje, kdo ima največ zaslug za obstoj Slovencev. Prispevki zgodovinarjev so v knjigi v dveh razdelkih. Za prvega bi rekli, da je namenjen osrednjeslovenski problematiki, drugi - obrobju- Prekmurcem in slovenski manjšini v sosednih državah. Ali je taka ureditev smotrna, ko govorimo o slovenski identiteti in narodnem vprašanju?

Osnovni vprašnji, na kateri so iskali odgovor, sta, kdo ima zasluge za oblikovanje slovenske identitete in odnos posameznih strank in gibanj do narodnega vprašanja. Problematika je zelo zapletena in brez povsem zadovoljivega odgovora. Njegovo oblikovanje onemogoča na eni strani sama narava problema, na drugi pa tudi takšna ali drugačna ideološka opredelitev avtorja. Tako enostavno ni res, da smo Slovenci z osamosvojitvijo prestopili mejo, ki loči realnost od želja in še manj je res, da lahko to povezujemo z venetskimi teorijami. Zadnje so najmanj dve stoletji starejše in so v delu prebivalstva stalno žive ne glede na ideološko opredelitev posameznikov. Spominjam se pripovedovanja pokojnega profesorja Zwittra, ki je pripovedoval o svojem srečanju s

partizanskim aktivistom in partijskim organizatorjem Jožetom Sreberničem 1944. leta v Beli krajini. Ni ga mogel pripraviti, da bi mu ta pojasnjeval narodne razmere ob zahodni slovenski etnični meji, ampak ga je ves čas »moral« s svojimi avtohtonističnimi problemi. Spomnimo se Henrika Tume, sežemo pa lahko še nazaj, ne le k Davorinu Trstenjaku in Valentinu Vodniku! Ob slovenski osamosvojitvi je prišlo s strani tistih, ki so se je, tudi zaradi spremembe političnih razmer, ustrašili, do prave antislovenske histerije, ki je zadušila nujno potreben polet, ki ga zahteva oblikovanje in rast novega. Toliko opozoril o nevarnosti slovenskega nacionalizma smo v zadnjih desetletjih slišali samo še ob ob partijskih obračunih v začetku sedemdesetih let. Tudi jugoslovanska orientacija in podedovani prastrah pred zahodnimi in severnimi sosedi sta nekatere naše ugledne kolege silila k trditvam, da bo Slovenija postala deseta zvezna avstrijska dežela. Opažam, da postajamo Slovenci v lastni državi veliko bolj normalni, da smo na primer veliko bolj dojemljivi za dognanja Herwiga Wolframa, po katerih smo živeli v »naši« Karantani pomešani z predslovenskimi, germanskimi in hrvaškimi sloji prebivalstva, da je bila najstarejša zgodnjeredneveška država v tem prostoru polietnična. Spoznavamo, da se zgodovina za nazaj ne da spreminjati, da preteklosti ni mogoče olepšati. Seveda pa imajo zato nekateri težave, ker so v začetku devetdesetih let zgubili vse, na čemer so gradili svojo identiteto. Ker so izredno glasni, dobro organizirani in tudi nimajo finančnih težav, tudi po zaslugi države, ki je dejansko zaradi politične ureditve ne marajo, dajejo vtis, da jih je več, kot jih dejansko je. Njihovo oklepanje sfabricirane preteklosti jim vse bolj škodi in vse močnejši je v njih občutek, da so zrinjeni ob stran. Samostojni državi zgodovinski miti niso potrebni.

Zgodovinarji so v svojih prispevkih: **Dušan Nečak z enakim naslovom, kot ga ima knjiga; Arnold Suppan, Najnovejša avstrijska dela o slovenski identiteti; Andreas Moritsch, Narodna identiteta - nujnost ali anahronizem; Vasilij Melik, Problemi v razvoju slovenske narodne identitete (do 1941); Janko Prunk, Razvoj slovenske narodne identitete v prvi Jugoslaviji; Peter Vodopivec, Nekaj opozoril na vzporednice in razlike v narodnem oblikovanju Slovencev in Bretoncev; Janez Cvirn, Deželna in narodna zavest na (spodnjem) Štajerskem in Franc Rozman, Socialna demokracija na Slovenskem in narodno vprašanje**, kljub obsežnemu znanju, veliko bolj uspešni pri opisovanju odnosov do slovenske identitete in narodnega vprašanja, kot pa pri iskanju odgovora o njenem oblikovanju. Bralca razveseljuje njihova ugotovitev, da najdemo pri vseh strankah ljudi, ki so imeli pozitiven odnos do slovenstva. Pri vseh so tudi grešniki. Za nekatere stranke bi bilo dobro ugotoviti, kdaj so bile nacionalne zgolj zaradi taktike. Tudi primerjava z Bretonci, ki jo je opravil P. Vodopivec, kljub zanimivim podrobnostim, ne daje zadovoljivega odgovora za Slovence. Strinjam se z A. Moritschem, da je iskanje odgovora o nastanku slovenske narodne identitete in s tem o nastanku slovenskega naroda za naše zgodovinarje še vedno, tudi po izidu tega zbornika, nacionalna in evropska naloga. Po njem je oblikovanje narodne identitete nujnost ali vsaj posledica sile razmer. Prav, toda ali s tem ne zamenjamo ene neznanke z drugo. Pri vrsti avtorjev je opaziti nekaj zadreg glede vloge duhovščine, vere in Cerkve, nekateri tega celo ne ločijo. Kakor koli komu iz idejnih predsodkov to ni mogoče sprejeti, mimo zaslug duhovščine in družine pri oblikovanju in zlasti pri ohranitvi, še posebno ob slovenski navezanosti na starše, ne bo mogoče iti. I. Grdina je lepo zapisal, da je za Prešerna mati več vredna kot rednica. Ali ni to splošno slovensko prepričanje?

Vprašanje je, ali je v zvezi z narodno identiteto resnično potrebno iskati odgovore zgolj v preteklosti. Poglejmo ljudi, tostran in onstran državnih meja, ki danes Slovincem

vsiljujejo »multikulturalnost«. Iz kakšnih temeljev ta izhaja in kakšni so njeni cilji. Ali jim gre resnično za multikulturalnost, ali se ne skriva za tem njihova stiska, ko za svoje neznanje krivijo slovensko majhnost? Kdaj sta naša pokojna profesorja Zwitter in Vilfan govorila o nujni multikulturalnosti Slovencev, če se hočejo uveljaviti? Oba sta obravnavala naš prostor in s tem zaslovela, ne pa s premlevanjem modnih tem. Če je res, kar trdijo bolj poučeni, da je pri njih trenutno modno proglašati se za Žide, je to dokaz, da resnično imajo težave s svojo narodno identiteto. Ni jih sram slovenskega kruha, toda slovensko govoriti in pisati bi najraje pozabili. Ali temu sploh lahko rečemo multikulturalnost? Ali ni mogoče slovenski narod obstal ves čas ravno zato, ker je znal dejansko živeti multikulturalno in ne tako, kot mu to predpisujejo novi usmerjevalci slovenske kulture in znanosti? Sprejel je predslovske kulture, se bogatil od vseh sosedov, hkrati pa zaradi svoje normalnosti, kot jo imajo na primer veliki zahodnoevropski narodi, vztrajal na lastni poti in jo dosegel z lastno državo. Ali kdaj pomislimo, kakšna sila, ne nasilje, je moralo biti v njem, da je vsrkal številne nemške posamezne koloniste kot tudi večje tuje jezikovne otoke, pomislimo na ogromni uskoški lok vasi od severovzhodne do zahodne etnične meje, ki jih danes več ni, in nenazadnje, tudi številne »južnake«, od katerih se mnogi že v drugem kolenu poslovenijo! Ali nismo Slovenci pri iskanju okoliščin nastanka in ohranjanja slovenske identitete bolj žrtev nekih lastnih, delno že v preteklosti vsiljenih kompleksov? Kako je mogoče, da ima znanstvena inštitucija, ki se razglašča za osrednjo pri raziskovanju slovenske narodne in kulturne dediščine, dvojezične napise na stavbi? Da je ob tranziciji za nekatere neodgovorno govoriti o morali, je še razumljivo, sicer vsesplošne kraje ni mogoče opravičiti, toda, da je treba izgubiti tudi osnovni narodni ponos? Kdaj pa se tako obnašajo Italijani, Španci in drugi narodi?

Drugi razdelek zgodovinskih razprav začinja **Metka Fujs, Oblikovanje narodne identitete pri Prekmurških in Porabskih Slovencih**. Njeno pisanje je izredno dragoceno, ker predstavlja kratko zgodovino Prekmurja, ki je večina ne pozna, koristen bi bil zemljevid, na drugi strani pa nam govori tudi o tamkajšnji narodni identeti, ki jo posebno izraža tudi samopoimenovanje ljudstva in njihovega jezika: Sloveni, slovenski, vogrski Slovenci, slovenski jezik, stari slovenski jezik. Mihael Sever govori 1747 o »Szlovenskomi Narodi«. Tudi tu se vprašanje narodne identitete neprestano vrti predvsem okoli jezika. Medtem, ko imajo sprva prednost protestanti, pa ima za njegovo ohranitev v času najhujših madžarskih pritiskov velike zasluge Ivanocyjev krog. Poseben problem je predstavljal tisk v prekmurščini, ki je zelo krepil regionalno zavest. Na koncu je brez olepševanja predstavljena tudi problematika porabskih Slovencev, ki jim je žalostno usodo namenila trianonska pogodba.

Čeprav je koroška nacionalna problematika med slovenskimi bolj raziskana, nas nove razprave vedno presenečajo. O njej pišeta dva avtorja. **Avguštin Malle**, v prispevku **Narodna identiteta pri Koroških Slovencih v 19. stoletju**, opozarja, da je osrednje vprašanje vendar le bil položaj slovenskega jezika, »včlovečene posebnosti naroda«. Prav nezavednost in narodna brezbriznost delov slovenskega prebivalstva, nekakšen prirojeni pesimizem tamkajšnjih ljudi, je najbolj prispeval k umikanju slovenščine in upadanju narodne identitete med Slovenci. Kljub velikim naporom nekaterih duhovnikov dejansko Cerkev kot celota v krški škofiji ni odigrala svoje vloge. Tamkajšnjim Slovencem je manjkala pomoč iz stolnice. **Feliks J. Bister** je prispeval članek **Biti Slovenec v Avstriji**. Podobne zapise bi potrebovali tudi za druga naša zamejska področja, in naj mi bo oproščeno, tudi za Slovence v Sloveniji. Zanj je biti Slovenec načelno in a priori perspektivno. To naj sloni na lastni osebnosti, družini in sorodnikih, šoli, družbi in jeziku ter svetovnemu nazoru oziroma veri. Za obstoj in

razvoj slovenske narodne skupnosti pa so potrebni zgodovinska zavest, sodobna socialna razpetost, kritičnost in sodelovanje. Navesti bi kazalo še številne njegove izkušnje in misli, pa prostor tega ne dopušča. Glede na razmere pri nas, ko je nekaterim multikulturalnost le izgovor za izražanje želja po čimprejšnji utonitvi v anglosaškem svetu, pa je zanj kot manjšinca to danost, prednost, ki jo je treba uveljaviti. Biti manjšinec zanj ni manjvredno, vendar zahteva tak položaj nekoliko več intelektualnih naporov, predvsem pa stalno odgovarjanje na izzive časa.

Tudi Tržaške Slovence obravnava dva prispevka. **Jože Pirjevec, Vpliv slovensko-italijanskih odnosov na identiteto Slovencev v Italiji**, opozarja na rasistične predhodke »iredentistično-judovskega« Trsta do Slovencev, ki so starejši od slovenskega nacionalnega gibanja, ki bi zanje, na primer, lahko bil vzrok. Tržaški Slovenci so z zgraditvijo Narodnega doma 1905 v Trstu 15 let opozarjali italijanske someščane na svojo narodno identiteto, ki je niso gradili le na jeziku, čeprav je bil ta njen temelj, ampak tudi na ekonomski uspešnosti in kulturni samobitnosti. Silno zanimivo je tudi njegovo pojasnilo, zakaj se je v sporu Tito - Stalin toliko Slovencev odločilo za slednjega, čeprav jim je to prineslo brezperspektivnost. Geta, ki so ga doživljali pod fašizmom, naj bi jim bilo dovolj in niso bili pripravljeni sprejeti novega, če bi podprli KPJ. Tako kot Bister tudi Pirjevec končuje s pozivom rojakom za sprejemanje izzivov sodobnosti. **Boris M. Gombač** je v prispevku **Rast in razvoj dveh nacionalnih identitet v večnarodnem Trstu (1848-1975)** zli golido gnoja na svoje italijanske someščane. Ali to sme? Sme, ker je njihov someščan, ker je Slovenec, zgodovinar, ker svoje mesto neskončno ljubi. V svojem pisanju izhaja iz nagle rasti mesta, leta 1719 je bilo v njem okoli 3000 ljudi, 1850 že okoli 117000, ki je vsrkalo tudi mnoge Slovence preden so se ti zavedli, da bi v njem lahko živeli kot pripadniki vseh meščanskih slojev. Trst je nastal zaradi Avstrije, na vsakodnevno življenje je še kako vplivalo slovensko zaledje. Iredentizem, protiaustrijsvo in protislovenstvo so nekdanj cvetoče mesto pripeljali v kraj subvencioniranega gospodarstva, na rob bede in preživetja in izjemne neperspektivnosti za mlade.

Kaj pa Gorica in Goriški Slovenci, Beneški Slovenci in Rezijani? Ali je glede na tak odnos do njih v knjigi zgolj naključje, da je rezijanski pravopis nedavno napisal Holandec Han Steewijk?

Etnolog **Božidar Jezernik** je sicer zadnji avtor knjige, vendar njegova razprava **Verska pripadnost in narodna identiteta v ekstremnih razmerah** razpravlja o posledicah razlik »med človečanskimi nauki krščanstva v strahotnem nasprotju z divjanjem fašističnih strahovalcev«, ki so bli iz »katoliške Italije«. Verska čustva naj bi delovala razdiralno na občutja skupnosti in tovarišva. Avtor, ki izjemno veliko dela na virih, na nekaterih mestih nekoliko njim podlega, saj dobi bralec vtis, da je med II. svetovno vojno dejansko potekal boj za vero. Že njihova dikcija kaže, da gre za povojno pisanje.

Pri **Igorju Grdini**, ki je prispeval razpravo **Konstituiranje slovenske narodne identitete in slovenska književnost (v trikotniku Avstrija - Jugoslavija - Slovenija)**, smo v zadregi, ali ga ne bi kot avtorja, kljub literarnozgodovinski problematiki, prišteli zgolj k zgodovinarjem. Izhaja iz trditve, da je odločilni moment v ideologiji slovenske nacionalne zavesti jezik. Zgodovina oziroma zgodovinsko pravo in država sta drugotnega pomena, celo za vsakokratnimi vladarji. Slovenski literati so bili v odnosu do njih in njihovih držav različni, pogosto oportunistični, vendar le do trenutka, ko so začutili, da sta slovenski jezik in slovenstvo ogrožena. **Matjaž Kmecl** v prispevku **Regionalizem in slovenska literatura z vidika slovenske narodne identitete** razpravlja o predzedinjevalnem ter zedinjevalnem regionalizmu. V ospredju sta mu Prešeren in Levstik, nedvomno izjemna Slovenca, vendar se zdi, da avtor glede njunega

pomena v zedinjevalnih procesih nekoliko pretirava. Pri utrjevanju položaja Kranjske znotraj slovenskega prostora naš največji pesnik ni bil najpomembnejši, pa tudi enoten slovenski jezik se je začel uveljavljati že pred prihodom Levstika na sceno. S tem ne želimo zmanjševati njegovega pomena, poudarjamo le, da je prav upoštevanje enotnega slovenskega jezika s strani države eden pglavitnih rezultatov revolucije 1848/49. Zdi se, da bi avtor moral bolj vrtati v smer regionalistične pluralnosti, ki je težila k narodni enotnosti. Vprašanje je, kam bi avtorja pripeljalo njegovo razmišljanje, če bi bolj sledil zgodovinskim dejstvom, ali pa vsaj dal večjo težo Urbanu Jarniku.

Jezikoslovje zastopa z razpravo **Jezikovna identiteta in jezikovno načrtovanje pri Slovencih Albina Nečak Lük**. Bralec, ki je popoln laik v sociolingvističnih vprašanjih, ji na nekaterih mestih težje sledi, še zlasti tam, kjer se kot zgodovinar ne more strinjati z izbranimi primeri. Povsem drugače pa jo lahko spremljamo, ko govori o sodobnih primerih v socialistični Jugoslaviji ter zlasti Prekmurju, ki ga avtorica izvrstno pozna. Kljub vsemu pa se zastavlja vprašanje, zakaj tamkajšnji katoliški duhovniki, za pastore je jasno, zakaj ne, niso več storili za večjo prisotnost knjižne slovenščine v deželi onstran Mure?

V sredo knjige je urednik uvrstil razpravo **Franeta Jermana, Slovenska narodna identiteta in slovenska filozofija**. Že izhodišče, da šteje k slovenski filozofiji tako ustrezne prispevke Slovencev ne glede na to, kje so živeli, kot tudi dela tujcev, ki so delovali na slovenskem ozemlju, deluje kot pravi balzam. Čeprav je v slovenski filozofiji vseskozi odmevala evropska filozofija, se v slovensko pisani prepozna slovensko izobraženstvo. Strinjati se je treba z njim, da je filozofija eden izmed pomembnih dejavnikov zavesti o slovenski narodni identiteti, vendar ne povsem, ko misli na one, ki izničujejo slovenstvo na vseh ravneh in imajo danes prevladujoč vpliv v vodilni politični stranki.

Nace Šumi je prispeval razpravo **Slovensko in nemško v umetnosti na Slovenskem**. Glede na avtorjevo ime je jasno, da obravnava umetnostnozgodovinsko problematiko, ki je ožja od umetnosti na Slovenskem. Na vprašanje, kaj je narodno v umetnosti ali kaj je narodna umetnost, priznava, da tudi sam ne more dati dokončnega odgovora. Njegova teoretična izhodišča niso tako jasna kot na primer Jermanova. Avtor je preveč pod vplivom naziranja, da so bile vrhne družbene plasti pri nas tujci tako po rodu kot po stanu. Očitno mu novejša stališča zgodovinarjev, polemizira predvsem s Petrom Štihom, ne da bi ga imenoval, niso všeč. Reformacija mu je zelo pri srcu, vendar njeno poznavanje ni povsem v skladu z zgodovinskimi dejstvi. Nacionalni problem naj bi se v umetnosti pri nas pojavil s Franzem Kurz von Goldensteinom, svoj kratek umetnostnozgodovinski pregled pa končuje s trditvijo o zaprtosti našega likovnega prostora za goste. Ob tem, da je dobil naročilo za vrata ljubljanske stolnice musliman, ob mednarodnih kiparskih in podobnih prireditvah, se zdi, da ne gre toliko za zaprtost kot za finančne probleme.

Večina avtorjev zbornika je soglasna, da je jezik ena glavnih kohezijskih sil slovenske narodne identitete. Nekateri potem navajajo še kulturo, pri čemer pa ne povedo, kaj pod njo razumejo. Njeno poudarjanje spominja na nekatere govornike ob vsakoletnem slovenskem kulturnem prazniku, ko se očitno trudijo, kako bi se čim manj jasno izražali. Jezik je nedvomno središčno vprašanje. Spomnimo se samo izredno povedne fotografije iz Vipavske doline, kjer nosijo v italijansko vojsko vpoklicani fantje povezo prek ust, ne pa oči ali ušes. Po branju članka **Katarine Bedine, Zgodovinska izhodišča identitete slovenskega glasbenega dela**, bo vsem tistim, ki nedoločno govorijo o kulturi, verjetno jasno, da bi veljalo biti bolj konkreten. Ne le ljudska, tudi umetna

slovenska glasba ima izredno moč pri ohranjanju slovenske identitete. Poglejmo samo slovenske izseljence. Mnogi izmed njih znajo le še peti slovensko. Argentinski Slovenci, ki se vračajo domov po padcu komunizma, nam dajejo upanje, da v operi ne bomo poslušali le tujcev. Naj mi bo dovoljena še za slovenske muzikologe bogokletna misel, da tudi dobra slovenska narodnazabavna glasba na tem področju ni od muh. Ni čudno, da jo v skladu s prevladujočo politično klimo tako izrinjajo iz osrednjih radijskih programov ali pa nadomeščajo s tako slabimi izdelki, da se ta zvrst mora človeku zagabiti. Zdi se, da je tudi na glasbenem področju čutili poosamosvojitveni strah pred slovenskim nacionalizmom.(!) Avtorica omenja slovensko nadarjenost za zborovsko petje. Kaj to dejansko pomeni, najbolj zgovorno pove podatek, da je vodja taborišča Dachau prepovedal taboriščnikom zborovsko udejstvovanje, razen Nemcem in zaradi, izjemne kvalitete, Slovincem. Naš zbor je vodil Hartman, Korošec, kar samo na sebi dovolj pove. Na področju etnomuzikologije mora podobno ugotoviti tudi **Igor Cvetko** v članku **Ljudska glasba in slovenska identiteta**. Slovenci izstopamo s pritrkavanjem, trstenkami, ki omogočajo dvoglasno igranje, sploh ljubimo večglasje, radi razbijami ritmično monotonijo. Opozarja tudi na slovenske inštrumentalne zasedbe in seveda na ljudsko petje. Naj bo dovoljeno na tem mestu dodati zanimiv, čeprav že več kot petnajst let star podatek Antona Birtiča, ki je učil otroke Beneških Slovencev igranja harmonike. Ko sem ga na krajšem koncertu v Števerjanu spraševal, koliko znajo slovensko, je povedal, da govoriti silno malo, ko pa vzamejo v roke harmoniko, pa so popolni in še kako »govoreči« Slovenci.

Na Hrenovem simpoziju v Rimu septembra 1997 je eden izmed referentov omenil, da se je nek idrijski rudar nemškega porekla konec 16. stol. (ali v začetku 17.?) pritoževal, da jih hoče tamkajšnji duhovnik posloveniti, ker nima nemških pridig, ampak le slovenske. Za tiste, ki so teoretično dobro podkovani, je bil ta podatek neverjeten, saj se ni skladal z veljavnimi teorijami. To navajamo kot uvod v predstavljanje najdaljše razprave v knjigi **Psihološke prvine narodne identitete in analiza slovenske samopodobe**, ki jo je napisal **Janek Musek**. Avtor se namreč obširno zadržuje v teoriji o narodni identiteti, narodni zavesti... ne da bi se vprašal, koliko te ustrezajo zgodovinskim dejstvom. Povsem nekaj drugega pa je njegova razprava, ko preide na področje psihologije. Bralcu se porodi celo misel, da bi bilo primernejše, če bi bila Muskova razprava prva v knjigi in tako zapolnila primanjkljaj teoretičnega uvoda.. Njen vrh je v poglavju o slovenskih avtostereotipih. Tako ugotavlja »da smo Slovenci verjetno nad mednarodnim povprečjem, kar zadeva agresivnost, maskulino obnašanje, dominantnost, uporništvu, brezobzirnost, odpor zoper avtoritete, dogmatizem, težnjo po neodvisnosti in avanturizem.« Nedvomno bi bilo zanimivo pod temi vidiki raziskovati tudi našo preteklost. Posebna prijetnost Muskovega pisanja pa so nekatere misli za slovensko prihodnost. Tako opozarja na vzroke suicidnosti, »fovšijo«, ki je usmerjena v preprečevanje uspešnosti drugih namesto v tekmovanje, psihično motenost, alkoholizem, agresivnost - lastnosti Slovencev, ki bi jih kazalo načrtno zmanjševati, če že ne odpravljati. Prepričan je, da nam osamosvojitve nudi razbremenitev naše nacionalne zavesti in identitete balastnih vsebin. S spremembo družbenega sistema smo osvobojeni kolektivizma in vsiljene miselnosti egalitarizma brez odgovornosti. »Sproščeni teh dveh nacionalnih bremen, lahko veliko ustvarimo. Seveda pa je zdaj to bolj kot prej odvisno od nas samih.«

Urednik zbornika je kot nosilec projekta zbral sodelavce po svoji izbiri. Osebno odgovarja tako za denar, kot vrednost rezultatov in mu ne moremo ničesar očitati. Ker pa gre za eno osrednjih tem slovenskega bitja in žitja, pa vendar poleg tistih, mimogrede navrženih pripomb, navedimo še nekatere. Predvsem pogrešamo vprašanje narodne

identitete pri slovenskih izseljencih. Res je, da niso živeli v nobeni v naslovu zaobjetih državi, vendar je predmet raziskav tudi identiteta. Druga vsebinska pripomba se nanaša na vprašanje narodne identitete v samostojni Sloveniji. Sliši se kot pretiravanje, toda biti Slovenec v Sloveniji ni najlažje. Nacionalnih interesov za mnoge oblastnike in njihove zveste pede ne več, kar se kaže še posebno drastično pri odnosu do manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. Tako zanikrne skrbi za materinščino že dolgo ni bilo. Nenazadnje dokazuje to tudi zbornik, kjer očitno nekateri referenti svojih razprav skoraj niso korigirali. Kaj se je zgodilo s slovensko slovnico? Materinščina je v šolah najbolj osovražen predmet! Ne v šolah, ne v javnosti ni nikakršne načrtne nacionalne vzgoje. Celó iz najodgovornejših ust je slišati omaloževanje slovenstva Šolski otroci pripovedujejo, kako jim nekateri učitelji s stalnim opozarjanjem na maloštevilnost Slovencev ubijajo v glavo ne le državno, ampak tudi narodno brezperspektivnost! Ob proslavah nekaterih ključnih dogodkov slovenske zgodovine, kot je na primer priključitev Primorske, poje slovenski zbor himno italijanskih iredentistov. 29. novembra 1997 je 2. program radia RTV Slovenije posvetil celo dopoldne temu nekdanjemu prazniku, za obeležitev 150 letnice ideje Združene Slovenije pa ne kaže nobenega zanimanja! Kdor opozarja na ta vprašanja, je deležen omalovaževanja in zmerjanja kot razumnik in janšist. Pri me ne moti toliko brezobzirno in nizkotno obračunavanje s tistimi, ki na to opozarjamo, kot zloraba besed, ki so jih določili kot zmerljivke. Na eni strani se govori o svobodni, libertalni državi, na drugi strani pa je toliko nestrpnosti, ki je, vsaj uradno, ni bilo niti v prejšnjem družbenem sistemu. Sedanja družbena razmerja in gibanja nas niso pripeljala le do izničenja smisla osamosvojitve, ampak celo vprašanja, ali je še smiselno biti Slovenec. Nekateri emigranti, ki so se »vrnili« v Slovenijo, v njej, ravno zaradi duhovnih, brezperspektivnih in nemoralnih razmer, znova odhajajo. Janez Cvirn je v svojem izvrstnem članku opozoril na štajercijanstvo. Danes kar mrgoli raznih gibanj in strank, ki se zavzemajo za Istro, Goriško, Primorsko, Štajersko..., vemo, kdo stoji za njimi, pa v knjigi niti besede o njih. Kdo, zakaj in s kakšnim namenom na primer vsiljuje skupno istrsko zavest? Vse to se dogaja v sodobni Sloveniji že nekaj let, knjiga pa tega sploh ne registrira! Strinjam se tudi z enim izmed sodelavcev knjige, ki zagovarja potrebo po predhodni terminološki usklajenosti.

«Opravljenega dela je vsaka baba mojster», sem bil v mladosti pogosto opozarjan. Knjiga je v resnici dobra in predvsem vzburljiva. Ob njej je težko ostati neprizadet. Rezultati slovenskih zgodovinarjev niso majhni, toda ravno glede nastanka in oblikovanja slovenske identitete je še vedno premalo znanega. Kdaj se prvič omenjajo Slovenci, Slovenija? Profesor Janez Rotar je sicer zbral veliko podatkov, vendar smo še daleč od zadovoljivih razmer. Iz tujine nekritično prenešene šablone glede razvoja narodnih identitet ne vodijo nikamor, potrebne so teoretične osnove, vendar so pogosto vprašljive, ker izhajajo iz zahodnoevropskih razmer, kjer večina avtorjev vprašanj, ki si jih zastavlja knjiga, niti ne dojema. Ker je problematika v veliki meri zgodovinska, je opazno, da številni sodelavci knjige zgodovino slabo poznajo, zlasti njena najnovejša dognanja. Nekaterih enostavno niso sposobni sprejeti. V številnih primerih so ujetniki preživelih šablon. Slovenci bi potrebovali za sporazumevanje o preteklosti več Grdin, ker resnično obvlada zelo raznovrstna področja, od zgodovine preko literature, jezikoslovja, glasbe in verjetno še kaj. Tema o narodni identiteti v resnici ni neizčrpana, je pa še daleč od tega, da bi bila izčrpana. Dušan Nečak je s sodelovanjem strokovnjakov z različnih področij nakazal, da enostavnega odgovora ni, da je potrebno sodelovanje različnih disciplin, ki pa morajo biti med seboj skrajno strpne.